

УДК 341.82:948:96

DOI <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2022.25.06>

ШЛЮБНИЙ ДОГОВІР В ДІЯЛЬНОСТІ КОНСУЛА: МІЖНАРОДНІ ДОГОВОРИ, ІНОЗЕМНЕ ПРАВО ТА ДОСВІД РІЗНИХ КРАЇН

Фурса Євген Євгенович,
кандидат юридичних наук,
перший секретар відділу аналізу,
планування та інформації
(Департамент консульської служби
Міністерства закордонних справ
України, м. Київ, Україна)

У статті йдеться про матеріальні і процесуальні аспекти, а також про особливості шлюбних та інших видів договорів, що використовуються в іноземних країнах, зокрема, Німеччині, Бразилії, Італії.

Висвітлюються існуючі проблеми із посвідченням шлюбного договору українськими консулами в різних країнах світу, якщо одним із суб'єктів звернення за посвідченням такого договору може бути іноземний громадянин (-ка) та можливості застосування консулом норм іноземного права. Виходячи з аналізу Цивільного німецького укладення та Європейського закону про власність подружжя зроблено висновок, що українські консули вправі посвідчувати шлюбні договори, де однією із сторін буде німецький громадянин (-ка) згідно законодавства України, але для їх дії лише на території України. Тому перед посвідченням договору він має уточнити питання місця проживання майбутнього подружжя або подружжя та попередити про наслідки. Якщо подружжя, яке посвідчувало у консула шлюбний договір згідно українського законодавства і проживало певний час в Україні виявить бажання знову повернутись на постійне місце проживання у Німеччину, то їм бажано укласти та посвідчити новий договір згідно німецького законодавства.

Щодо положень Європейського закону про власність подружжя (EuGüVO), то його необхідно нині вивчати українським вченим, оскільки законодавство України у світлі вступу України до ЄС як повноправного члена має, по можливості, адаптуватися до законодавства ЄС, а нині нашій державі це необхідно для збагачення правової системи України. Цілком можливим може бути звернення до консула за посвідченням альтернативного щодо сімейних відносин договору, який, наприклад, має місце у Бразилії та отримав назву «Договір про побачення», Приватний договір спільного проживання у стабільному союзі. Деякі види умов у шлюбних договорах в різних країнах українським фахівцям здаються такими, що не прийнятні для України, в силу застережень які мають місце у ч. 3 ст.93 Сімейного кодексу України, що у шлюбному договорі не можуть регулюватися особисті відносини подружжя, а також особисті відносини між ними та дітьми. Але у багатьох європейських країнах у шлюбних договорах крім майнових регламентуються особисті відносини подружжя, зокрема, дотримання обов'язку вірності (ст. 143 Цивільного кодексу Італії). Тому запропоновано посвідчувати консулам сімейні або змішані договори, де подружжя може регламентувати усі питання життя сім'ї.

Ключові слова: консул, шлюбний договір, іноземне право, порівняльний аспект, подружжя, спільне майно, особисті немайнові відносини.

MARRIAGE CONTRACT IN CONSULAR ACTIVITY: INTERNATIONAL TREATIES, FOREIGN LAW AND EXPERIENCE OF DIFFERENT COUNTRIES

Fursa Yevhen Yevhenovich,
Candidate of Law Sciences,
First Secretary at the Division of Analysis,
Planning and Information
(Department General for Consular Service
of the Ministry of Foreign Affairs of
Ukraine, Kyiv, Ukraine)

The article deals with the material and procedural aspects, as well as the peculiarities of marriage and other types of contracts used in foreign countries, in particular, Germany, Brazil, and Italy.

The existing problems with the certification of a marriage contract by Ukrainian consuls in different countries of the world, if one of the subjects of the application for the certification of such a contract may be a foreign citizen, and the possibility of applying the norms of foreign law by the consul are highlighted.

Based on the analysis of the German Civil Contract and the European Law on Spouse Property, it was concluded that Ukrainian consuls have the right to certify marriage contracts where one of the parties is a German citizen according to the legislation of Ukraine, but for their effect only on the territory of Ukraine. Therefore, before certifying the contract, he must clarify the issue of the place of residence of the future spouse or spouses and warn about the consequences. If a spouse who certified a marriage contract at the consul in accordance with Ukrainian legislation and lived for a certain time in Ukraine expresses a desire to return to permanent residence in Germany, then it is advisable for them to conclude and certify a new contract in accordance with German legislation. As for the provisions of the European Law on Spousal Property (EuGüVO), it should now be studied by Ukrainian scientists, since the legislation of Ukraine in the light of Ukraine's accession to the EU as a full member should, if possible, adapt to EU legislation, and now our state needs this to enrich the legal system of Ukraine. It may be possible to apply to the consul for a certificate of an alternative contract regarding family relations, which, for example, takes place in Brazil and is called a "Dating Agreement", a Private Cohabitation Agreement in a Stable Union. Some types of conditions in marriage contracts in different countries seem to Ukrainian specialists to be unacceptable for Ukraine, due to the provisions in Part 3 of Article 93 of the Family Code of Ukraine that a marriage contract cannot regulate the personal relations of spouses, as well as personal relationships between them and children. But in many European countries, in addition to property contracts, personal relationships of spouses are regulated in marriage contracts, in particular, compliance with the duty of fidelity (Article 143 of the Italian Civil Code). Therefore, it is proposed to certify consuls for family or mixed marriages, where spouses can regulate all issues of family life.

Key words: consul, marriage contract, foreign law, comparative aspect, spouse, common property, personal non-property relations.

У Законі України «Про міжнародне приватне право» [1] (надалі- Закон про МпрП) шлюбному договору, безпосередньо, присвячена лише одна стаття – 59. У міжнародних договорах, взагалі, не йдеться про шлюбний договір. Це дає підстави зробити висновок про те, що до останнього часу матеріальна природа цього договору у міжнародному праві не сформована. Обмаль і наукових праць, присвячених дослідженню матеріальної природи шлюбного договору з іноземним елементом [2]; [3, с. 488-502]

зокрема, й відсутній глибокий науковий аналіз законодавства і наукових праць, присвячених шлюбному договору у різних іноземних країнах, а аналізуються лише деякі норми Законів про МпрП, в Україні зокрема, це статті 5, 59, 61 що до вибору права, яке може застосовуватися до шлюбного договору. Але такий стан речей у науці щодо дослідження шлюбного договору з іноземним елементом можна вважати задовільним, а особливо у контексті діяльності нотаріусів та консулів, до повноважень яких віднесено нотаріальне посвідчення таких договорів. Тому практична відсутність наукових праць з дослідження матеріального іноземного законодавства, а також законодавства, яке регламентує процедуру нотаріального посвідчення шлюбних договорів з іноземним елементом, узагальнень нотаріальної та консульської практики негативно впливає як на права самих суб'єктів, зокрема, й іноземців, які бажають посвідчити такий договір в українського нотаріуса чи консула, так і призводить до негативних наслідків у професійній діяльності цих фахівців, породжуючи судові спори.

У цьому зв'язку слід зазначити, що існує багатостороння міжнародна Конвенція про згоду на взяття шлюбу, шлюбний вік та реєстрацію шлюбів від 7 листопада 1962 р. (надалі-Конвенція), де питання зводиться до повної і добровільної згоди сторін на укладання шлюбу, а також до реєстрації шлюбів[4]. Ця Конвенція заслуговує на увагу, оскільки шлюбний договір «супроводжує» подружнє життя і починає діяти з моменту вступу у шлюб. Тому однією з передумов шлюбного договору є добровільний вступ у шлюб, якщо сторони не погодяться врегулювати свої відносини лише договором про спільне проживання або подібним. Але наша держава до останнього часу не приєдналася до цієї Конвенції, оскільки у суспільних відносинах в Україні відсутній примус до шлюбу, його реєстрація в нашій державі відбувається прозоро. Тому, актуальність положень цієї Конвенції для України, як мінімум, є сумнівною.

Українські вчені у своїх працях також згадують Гаазьку конвенцію про право, яке застосовується до режимів власності подружжя від 14 жовтня 1978 року[5] (надалі-Гаазька конвенція), але Україна її також не ратифікувала і навряд чи ратифікує. Це пояснюється тим, що у ст. 3 цієї Конвенції встановлено:

«Режим власності подружжя регулюється внутрішнім правом, визначеним подружжям до шлюбу.

Подружжя може визначати лише одне з нижченаведеного права:

- 1) право будь-якої держави, громадянином якої є один із подружжя під час такого визначення;
- 2) право тієї держави, в якій один із подружжя має своє місце проживання під час такого визначення;
- 3) право першої держави, в якій один із подружжя набуває нового звичайного місця проживання після шлюбу.

Право, визначене таким чином, застосовується до всієї їхньої власності.

Проте, подружжя, незалежно від того, чи визначили вони чи ні право згідно з попередніми абзацами, можуть щодо всього або деякого нерухомого майна, визначити право того місця, де знаходиться ця нерухомість»[6].

В двох останніх положеннях даної норми до прав подружжя віднесено визначення права, яке застосовуватиметься до нерухомого майна, але дане положення у законодавстві України регламентується не так. В нашій державі до правового режиму нерухомого майна застосовується українське законодавство і це положення, поспішно, відтворюється в міжнародних договорах, що укладаються Україною. *Наприклад*, у статтях 31 і 32 Договору між Україною і Литовською Республікою про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах, однозначно, встановлено, що право власності на нерухоме майно визначається за законодавством Договірної Сторони, на території якої знаходиться нерухоме майно і це ж

правило застосовується до форм угод[7]. Тобто, питання права власності на нерухоме майно, яке розташоване на території України визначається законодавством України і це правило є домінуючим, а не належить до прав подружжя з визначення права, яке буде застосовуватися до їх нерухомого майна.

Щодо Гаазької конвенції, то у ст. 27, однозначно, встановлено, що жодних застережень до Конвенції не допускається. Проте у ст. 14 даної Конвенції наведено м'яке положення про можливість незастосування права, визначеного Конвенцією, якщо воно явно несумісне з публічним порядком. Тому після аналізу цієї Конвенції складеться не краще враження і, на нашу думку, її ратифікація Україною є недоцільною.

В той же час, питання щодо укладання *шлюбних договорів* в Україні вельми актуальне, оскільки нині ще не значна частина українських громадян бажає врегулювати свої правовідносини на договірних засадах, але у світлі воєнних подій в Україні і значної міграції населення, на нашу думку, буде збільшуватись кількість шлюбів громадян України з іноземцями, а це може вплинути на збільшення попиту на шлюбні договори, оскільки для більшості іноземців вони є правилом подружнього життя.

Україна нині отримала статус кандидата в члени ЄС, тому це питання спонукає до активної роботи в цій сфері не тільки вчених, а й нотаріусів та консулів України, які посвідчують шлюбні договори з узагальнення практичного досвіду.

Так, в іноземних країнах шлюбні договори дуже широко використовуються і не тільки наречений або наречена, а й їх близькі родичі можуть «настійливо рекомендувати» посвідчити їм шлюбний договір. Тобто, в європейських країнах висока вірогідність «важких» судових процесів щодо питань розподілу подружжям їхньої спільної власності, оскільки вони є досить тривалими, коштовними та забирають багато зусиль. Тому, наперед встановлені в шлюбному договорі правила дозволяють застерегти певні негаразди у майбутньому щодо поділу подружжям їхнього майна.

Для прикладу, наведемо консультативну діяльність *датських адвокатів*, які рекомендують особам укладати шлюбний договір. При цьому, зазначають, що причин для укладення шлюбного договору може бути кілька і ставлять такі риторичні запитання своїм клієнтам, зокрема:

- Ви хочете бути в безпеці, якщо ви розлучені чи розлучаєтесь?
- Ви хочете бути застраховані, якщо один із вас потрапить у фінансові проблеми або збанкрутіли?
- Ви склали заповіт, але хочете надалі піклуватися один про одного, наприклад, щоб подружжя могло дозволити собі утримувати будинок?
- Ви хочете убезпечити свій бізнес?
- Ви хочете оптимізувати податкову ситуацію, коли один із вас помре [8].

Отже, такий підхід і рекламування шлюбного договору діє в європейських країнах, оскільки всі бажають бути в безпеці і застрахованими...

Тому віддаючи належне всім українським вченим, які займалися дослідженням шлюбних договорів[9]; [10, с. 303-357; с.1149-1169]; [11]; [12]; [13]; [14] і, зокрема, з іноземним елементом[2], у порівняльному аспекті[15], однак залишається значна кількість питань без відповідей.

Дослідження зазначених вчених вплинули на зміст авторського аналізу, який буде проводитися в контексті висвітлення існуючих проблем із посвідченням шлюбного договору як консулами, так і нотаріусам. Але автор поставив собі запитання, а який негативний досвід ще потрібно отримувати в українських судах, щоб зрозуміти, що посвідчення шлюбного договору дозволяє наперед визначити ризики і застерегти їх. У цьому зв'язку виникає риторичне запитання, а чому в Україні не пропагується іноземний досвід з посвідчення шлюбних договорів і не наводяться його переваги?

Тому надалі ми будемо говорити про матеріальні і процесуальні аспекти, а також про характерні риси різних видів шлюбних договорів, що використовуються в іноземних країнах. Головна ж проблема полягає в тому, що фахівці, не говорячи вже про пересічних громадян, дуже мало знають про специфіку шлюбних договорів в інших країнах. Крім того, через суб'єктивний аналіз науковцями, практиками українське законодавство сприймається як догма, що не дозволяє зробити крок в сторону. Але із появою у нашій правовій системі принципу свободи договору правова свідомість більшості громадян починає змінюватися і тим самим продукувати нові стилі роботи нотаріусів, консулів, адвокатів і суддів, оскільки нині для цивільних і сімейних відносин характерним є принцип: «Можна все, що не заборонено законом і не суперечить правам інших осіб».

Тому оприлюднимо свої спостереження, які склалися після ознайомлення з іноземними нормативними і теоретичними джерелами та які вплинули на авторське розуміння щодо необхідності подальшої наукової праці з дослідження та розвитку інституту шлюбного договору, зокрема, й з іноземним елементом.

У цьому зв'язку, вважаємо доцільним звернути увагу на § 1409 Цивільного німецького укладення[16] (надалі-нім. BGB), де однозначно встановлено: «*Режим майна подружжя не може бути визначений шляхом посилання на більше незастосовне або іноземне право*». Положення цієї норми BGB є цікавим в світлі того, що Німеччина є членом ЄС. Тому вона має визнавати законодавство й інших країн ЄС в сфері подружніх відносин, але до цього положення вона ставиться неоднозначно, оскільки, з часу створення BGB, відповідних змін до § 1409 не було внесено.

Висновок же окремих авторів щодо подібності українського та німецького законодавства, зокрема, з посвідчення шлюбного договору деякою мірою перебільшений, оскільки у ст. 59 Закону України «Про міжнародне приватне право» регламентовано обрання сторонами права, що застосовується до шлюбного договору, а у Німеччині застосування іноземного права до врегулювання шлюбних відносин не допускається. Тому, не можна погодитися з позицією науковців, які, одночасно, відносять і Україну, і Німеччину до однієї групи держав, а саме: «Можна виокремити країни, де: 1) застосовується принцип повної автономії волі (наприклад, Австрія); 2) автономія волі обмежена (Україна, Німеччина, Грузія та ін.); 3) будь-яка автономія волі заперечується (наприклад, Греція, Данія, Іран та ін.)»[17].

Отже, при укладанні та посвідченні шлюбного договору українським громадянином (-кою) з громадянином (-ною) Німеччини, якщо вони проживають і далі проживатимуть в Німеччині в консульській установі України в Німеччині консул не зможе застосувати українське законодавство.

Але у контексті такого авторського висновку, вважаємо доцільним зупинитися на коментарях § 1409 BGB німецькими фахівцями. Так, «Подружжя може врегулювати договірним шляхом своє майнове становище. Згідно Цивільного кодексу Німеччини (нім. BGB), під *майновим правом подружжя* розуміється порядок фінансового становища подружжя (відповідного «майна») між собою. Хоча § 1408 BGB відкриває можливість індивідуального регулювання майнових відносин у шлюбі, § 1409 BGB обмежує договірну свободу в інтересах юридичної визначеності. Подружжя не може ні вибрати режим власності, який більше не застосовується в Німеччині, ні визначити режим власності, посилаючись на іноземне законодавство. Це означає, що жодні уявні режими власності не можуть бути вигадані чи обрані. Однак, можна вибрати застосовне майнове право подружжя відповідно до положень Європейського закону про власність подружжя (EuGüVO). Згідно даного Закону може бути обраний закон держави, в якій, принаймні, один із подружжя має своє звичайне місце проживання або громадянством якої, принаймні, є один із подружжя» [18].

Отже, після спільного комплексного аналізу Цивільного німецького укладення (BGB) та Європейського закону про власність подружжя (EuGüVO) впливає, що українські консули *вправі посвідчувати шлюбні договори з німецькими громадянами згідно законодавства України, але для їх дії лише на території України. Тому перед посвідченням договору він має уточнити питання місця проживання майбутнього подружжя або подружжя та попередити про наслідки.* Якщо подружжя, яке посвідчувало у консула шлюбний договір згідно українського законодавства і проживало певний час в Україні виявить бажання знову повернутись на постійне місце проживання у Німеччину, то їм бажано укласти та посвідчити новий договір згідно німецького законодавства.

Щодо положень Європейського закону про власність подружжя (EuGüVO), то його необхідно нині вивчати українським вченим, оскільки законодавство України у світлі вступу України до ЄС як повноправного члена має, по можливості, адаптуватися до законодавства ЄС, а нині нашій державі це необхідно для збагачення правової системи України.

Відверто, якщо проаналізувати сімейне законодавство Німеччини в частині врегулювання шлюбних відносин, то воно здається набагато складнішим, ніж в Україні. Тому варто віддати належне тим українським адвокатам, які беруть на себе сміливість працювати в цій сфері і гарантувати клієнтам, що посвідчений ними шлюбний контракт охоронятиме і захищатиме їх інтереси від реєстрації ними шлюбу аж до пенсії[19].

Ознайомившись із проектом шлюбного договору наданого німецькими фахівцями[20] можна зробити висновок про доцільність ознайомлення з його змістом українських адвокатів, нотаріусів, консулів з метою запозичення іноземного досвіду укладання шлюбних договорів, зокрема, формування його змісту та різноманіття питань, які в ньому вирішуються подружжям. Як бачимо, у шлюбному договорі регламентуються майнові права подружжя, питання утримання як під час шлюбу, так і після його розірвання, інші компенсаційні виплати, а також питання відмови від спадщини та права на обов'язкову частку.

Якщо ж говорити про збагачення правової системи України, то цілком можливим буде звернення до консула за посвідченням альтернативного щодо сімейних відносин договору, який, *наприклад*, має місце у Бразилії та отримав назву «Договір про побачення», предмет якого сформульований так: *це стосунки сторін в інтимній і соціальній сферах, не вступаючи в будь-який тип шлюбних відносин, відповідно до законодавства Бразилії, та без будь-якого наміру створити сім'ю чи стабільний союз. Якщо цей намір зміниться, то має укладатися новий договір і перед цим має бути проведене розділення активів* [21]. З цим договором, але у авторському перекладі можна буде ознайомитись у науково-практичному посібнику «Вчинення консулом нотаріальних дій: теорія, нотаріальна, консульська та судова практика».

Слід зазначити, що законодавством Бразилії крім Договору про побачення, передбачений Приватний договір спільного проживання у стабільному союзі, з проектом якого також можна ознайомитись на сайті [22]. Цей договір може зацікавити як пересічних громадян, так і фахівців своїми принциповими відмінностями шлюбних відносин і шлюбних договорів, зокрема. Виходячи із аналізу проекту даного Договору, можна зробити висновок, що врегулювання відносин подружжя щодо спільного проживання в шлюбі або осіб на договірних засадах в Бразилії є подібним до України.

Якщо особи звернуться до українського консула в Бразилії за посвідченням бразильського Договору про побачення, то перед його посвідченням консул має проаналізувати його на предмет вільної згоди на його посвідчення, його відповідності

законодавству України та моральним засадам українського суспільства, якщо однією із сторін цього договору є український громадянин або громадянка.

При цьому, ми не рекламуємо Договір про побачення, оскільки, на нашу думку, насамперед, слід уточнити його назву та викласти її так: Договір про спільне проживання. Крім того, деякі його положення слід визнати суперечливими, проте він може використовуватися, після певної трансформації і узгодження умов, й одностатевими парами. Тобто, його сутність визначена в предметі і зводиться до відсутності будь-яких істотних зобов'язань, тому сприймати його як тривалий союз вважаємо не можливо.

Деякі види умов у шлюбних договорах в різних країнах українським фахівцям здаються такими, що не прийнятні для України, в силу застережень які мають місце у ч. 3 ст.93 Сімейного кодексу України, згідно якої у шлюбному договорі не можуть регулюватися особисті відносини подружжя, а також особисті відносини між ними та дітьми. Але у багатьох європейських країнах у шлюбних договорах крім майнових регламентуються особисті відносини подружжя. Цікавими для дослідження є положення італійського законодавства, де у шлюбному договорі можуть регламентуватися особисті відносини подружжя, зокрема, дотримання обов'язку вірності.

Так, у ст. 143 Цивільного кодексу Італії встановлено, що чоловік і дружина набувають однакові права і беруть на себе однакові обов'язки. Обов'язки, перелічені для подружжя в цій статті, стають правами для іншого: таким чином, *вірність* означає взаємне утримання від романтичних стосунків з іншими суб'єктами; *взаємодопомога* передбачає матеріальне і моральне задоволення потреб подружжя; *спільне проживання* – це тривале співжиття в *одному* місці проживання (а не за місцем проживання, яке згідно зі ст. 43 Цивільного кодексу Італії має відтінок, більш пов'язаний із професією, бізнесом та інтересами суб'єкта). Отже, таке поняття як «вірність» набуває в Італії реального правового значення і з цього приводу існує значна кількість судових справ. Звідси випливає, що в шлюбному договорі можуть регламентуватися дотримання подружжям вірності, а також наслідки недотримання такого обов'язку.

Так, Верховний суд Італії в своєму рішенні по справі (Кас. цив. провадж. 6598/2019) констатує: «Правова природа обов'язку вірності, що впливає зі шлюбу, передбачає, що його порушення не карається лише типовими заходами сімейного права, такими як стягнення судових витрат за розлучення з того із подружжя, хто таку вірність порушив, але може призвести до компенсації моральної шкоди відповідно до ст. 2059 Цивільного кодексу Італії, причому перебування обвинуваченого у режимі роздільного проживання не є винятком, якщо стан страждань, викликаних подружньою зрадою, перевищує межу терпимості та призводить до його модальностей або тяжкості потрясінь, які вони спричиняють, при порушенні конституційно захищеного права, наприклад, як-то, права на здоров'я, честь чи особисту гідність»[23].

Так, деякі вчені аналізуючи кераїмські шетари (шлюбні договори кримських кераїмів) вказували, що у них регламентувалися питання про дотримання подружжям моральних аспектів життя сім'ї та особистих стосунків між ними - «чоловік вибрав собі жінку незайману, щоб вона була йому дружиною в чистоті і святості подружнього співжиття згідно закону Мойсея» [24].

Підкреслимо, що в зазначеному вище рішенні констатується можливість «покарання типовими заходами сімейного права», а саме: стягненням судових витрат за розлучення, а також й відшкодуванням моральної шкоди. Але ці санкції до останнього часу не регламентовані в українському сімейному законодавстві.

Список використаних джерел:

1. Про міжнародне приватне право. Закон України : станом на 27.07.2022р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text> (дата звернення 27.07.2022).

2. Казарян К.А. Шлюбний договір у міжнародному приватному праві: автореф. дис. ... канд. юрид. наук (12.00.03). Харківський національний університет ім. В.М. Каразіна. Харків, 2016. 18 с.
3. Радченко Л.І. Шлюбно –сімейні правовідносини. Сімейне право України. Підручник / За заг. ред. Т.Ю.Бондар, О.В.Дзери. К.: ЮрінкомІнтер, 2016. С.488-502
4. Конвенція про згоду на взяття шлюбу, шлюбний вік та реєстрацію шлюбу від 7 листопада 1962 р. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_242#Text (дата звернення 27.07.2022).
5. Калакура В.Я. Міжнародне сімейне право: принципи та особливості колізійного і уніфікаційного регулювання: монографія К.: Алерта, 2017. С. 216.
6. Конвенція про право, що застосовується до режимів власності подружжя. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_923#Text дата звернення 27.07.2022).
7. Договір між Україною і Литовською Республікою про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах Договір ратифіковано Постановою ВР від 17.12.93 N 3737-XII. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/440_002#o168. (дата звернення 27.07.2022).
8. Testamente og ægtepagt. Advokathuset bredgade. URL:<https://advokathusetbredgade.dk/advokat-til-privatpersoner/testamente-og-aegtepagt>.
9. Жилинкова И.В. Брачный договор /И.В. Жилинкова. Х. Ксилон. 2005. 176 с.;
10. Фурса С.Я., Фурса Є.І. Шлюбний договір // В кн. Сімейне право: нотаріат, адвокатура, суд. Науково-практичний посібник /за ред. д.ю.н., професора Фурси С.Я. К.: Видавець Фурса С.Я.,2005. С.303-357;Фурса С.Я. Шлюбний договір // В кн.Договірне право України.Особлива частина. Навчальний посібник / за ред. О.В.Дзери. К.: юрінком Інтер, 2009.1149-1169.
11. Хобор Р.Б. Шлюбний договір як регулятор майнових відносин подружжя: монографія /за ред. М. Більчук. Тернопіль: Підручники і посібники, 2017. 239 с.
12. Гаро Г.О. Шлюбний договір як інститут сімейного права України: дис. ... канд. юрид. наук: (12.00.03). Нац. акад. наук України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. К., 2012. 231 арк.
13. Уляненко О.О. Шлюбний договір у сімейному праві України: автореф. дис... канд. юрид. наук (12.00.03). Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. К., 2003. 22 с.
14. Явор О.А.Функции брачного контракта в семейном праве Украины: дис... канд. юрид. наук (12.00.03). Национальная юридическая академия Украины им. Ярослава Мудрого. Х., 1996. 162 с.
15. Олійник О.С. Шлюбний договір: порівняльно-правовий аналіз законодавства різних правових систем: автореф. дис... канд. юрид. наук (12.00.03). НДІ приватного права і підприємництва Академії правових наук України. К., 2009. 20 с.
16. Buergerliches Gesetzbuch.URL: <https://www.steuerschroeder.de/steuergesetze/bgb/1363> (дата звернення 27.07.2022).
17. Гаджієва П. С. Актуальні питання застосування принципу автономії волі у шлюбному договорі з іноземним елементом: порівняльно-правове дослідження. URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/28008/1/74-77.pdf> (дата звернення 27.07.2022).
18. Simon & Schubert Rechtsanwälte und Notare § 1409 Beschränkung der Vertragsfreiheit (авторський переклад). URL: <https://bgb.kommentar.de/Buch-4/Abschnitt-1/Titel-6/Untertitel-2/Kapitel-1/Beschraenkung-der-Vertragsfreiheit> (дата звернення 27.07.2022).
19. Шлюбний договір з громадянином Німеччини. Юридична компанія адвоката Гробарчука. URL: <http://www.advokat-zt.com/shlubniy-dogovir.html> (дата звернення 27.07.2022).

20. Der Ehevertrag: Muster-Formulierungen und wichtige Informationen. SCHEIDUNG.ORG URL: <https://www.scheidung.org/ehevertrag-muster/> (дата звернення 27.07.2022).

21. Modelo de contrato de Namoro. Jusbrasil. URL: <https://juspeticoes.jusbrasil.com.br/modelos-pecas/1229927522/modelo-contrato-de-namoro> (дата звернення 27.07.2022).

22. Modelo Particular de Convivência de União Estável. URL: <https://matheushg91.jusbrasil.com.br/modelos-pecas/1532892665/modelo-contrato-particular-de-convivencia-de-uniao-estavel> (дата звернення 27.07.2022).

23. Articolo 143 Codice Civile (R.D. 16 marzo 1942, n. 262) [Aggiornato al 29/04/2022] <https://www.brocardi.it/codice-civile/libro-primo/titolo-vi/capo-iv/art143.html> (дата звернення 27.07.2022).

24. Фурса С.Я., Фурса Є.І. Шетар №1,1730 р. з Поневежа // Сімейне право: нотаріат, адвокатура, суд. Науково-практичний посібник. / за заг. ред. С.Я. Фурси. К.: Видавець Фурса С.Я., 2005. С. 347.